
УДК 355.477:351.746

Ігор Григорович Блощинський,
*кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
англійської мови Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

СТАН СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано стан сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час їх фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання. Надані автором результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників та вказують на необхідність розробки ефективної системи їх підготовки в умовах використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, зокрема дистанційних.

Ключові слова: *майбутній офіцер-прикордонник, стан сформованості, професійна компетентність, технології дистанційного навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливою умовою забезпечення суверенітету і недоторканності України є надійна охорона її кордонів. Для виконання цього важливого завдання розпочато поетапне реформування Державної прикордонної служби України

© Блощинський І. Г.

(ДПСУ) відповідно до загальноєвропейських стандартів. Зміни, які відбуваються у зв'язку з реформуванням ДПСУ, застосування нових засобів виконання завдань оперативно-службової діяльності (ОСД), розвиток нових форм і способів охорони державного кордону (ДК), упровадження сучасних інформаційних і дистанційних технологій навчання зумовлює підвищення вимог до професійної підготовленості військовослужбовців, що, у свою чергу, потребує якісно нового підходу до їх фахової підготовки. З огляду на те, що процес підготовки курсантів-прикордонників під час навчання у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) є складним, суперечливим і багатограним, то оцінити якісні та кількісні параметри його динаміки доволі складно.

Конструюючи зміст теоретичної і практичної підготовки курсантів необхідно усвідомлювати нагальну потребу формування неординарної особистості, здатної вирішувати професійні завдання будь-якої складності та досягнути високого рівня професійної компетентності. На сьогодні оптимальним підходом до формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах інтенсивної інформатизації освітнього процесу є використання технологій дистанційного навчання (ДН), які являть собою індивідуалізований процес формування професійної компетентності і способів пізнавальної діяльності курсантів.

Становлення компонентів (мотиваційно-ціннісного, комунікативно-культурологічного, когнітивно-поведінкового, операційно-діяльнісного та технологічного), що входять в структуру професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій ДН, пов'язано з формуванням їх характеристик і властивостей, як частини цілісної системи, яка включає критерії (мотиваційно-цільовий, соціо-прогностичний, пізнавально-інформаційний, навчально-результативний, структурно-логічний) і відповідні їм показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Над теорією та практикою формування професійної компетентності фахівців пра-

цює багато відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників. Особливої уваги заслуговують праці: Є. Долинського, Н. Жевакіної, С. Каплуна, А. Кузьмінського, В. Кухаренко, Н. Муліної, В. Набієва, В. Олійника, Є. Полат, О. Пометун, Е. Сарафанюка, Н. Сиротенко, С. Сисоевої, П. Стефаненка, П. Федорук, А. В. Хуторського та ін. Особливості формування військової компетентності офіцерів досліджують українські вчені Л. Боровик, О. Губарева, Г. Марченко та ін.

Досвід зарубіжної педагогічної думки, що знайшов відображення в роботах Д. Кігена, Ч. Ведмеєра, М. Мура, О. Петерса, Дж. Боата, Дж. Данієля, а також у працях інших авторів, потребує ретельного вивчення й узагальнення, спонукає до аналізу можливостей пошуку закономірностей і шляхів використання ІТ та технологій ДН в українській педагогічній практиці.

Однак, незважаючи на значний інтерес дослідників, проблема формування професійної компетентності за допомогою технологій ДН у майбутніх офіцерів-прикордонників залишається актуальною.

Метою статті є визначення стану сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність офіцера-прикордонника зумовлена дією загальних, особливих та одиничних вимог до прикордонної служби, а сутність і структура визначаються сформованістю комплексу якостей, що відповідають вимогам, цілям, завданням і характеру сучасного військовослужбовця. Позиції низки науковців [3–5] щодо сутності та кількісної характеристики компонентів, критеріїв, показників і рівнів професійної компетентності дозволили визначити конкретні шляхи їх діагностики, а також узгодити розробку конкретної методики їх удосконалення. У процесі дослідження дійшли висновку, що під час оцінювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників важливо враховувати ступінь його наближення до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики і неповторність кожного випускника НАДПСУ як офіцера-професіонала ДПСУ. На основі узагальнення наукової літератури [1; 2], присвяченої аналізу

рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців, ми змогли визначитися зі змістом і рівневою характеристикою. Тому під рівнем сформованості професійної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника розуміємо науково обґрунтоване ранжування за категоріями, які дозволяють оцінити якість підготовки на підставі конкретних критеріїв та їх показників. Зазвичай, у наукових дослідженнях [1–5] використовують різну шкалу оцінювання сформованості досліджуваної особистісної якості. На нашу думку, вона не повинна бути громіздкою чи складною у застосуванні, а має враховувати особливості досліджуваного явища та бути зручною у користуванні.

Протягом 2012–2014 рр. проводився констатувальний етап експерименту з вивчення стану сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час їх фахової підготовки з використанням технологій ДН, в якому брали участь 56 осіб професорсько-викладацького складу НАДПСУ і 548 курсантів. Для експериментальної перевірки результатів на констатувальному етапі було розроблено комплекс кваліфікаційних контрольних завдань, спрямованих на майбутню професійну діяльність офіцерів-прикордонників.

З огляду на дослідження, вважаємо за необхідне більш ґрунтовно розглянути стан сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників та на його основі окреслити конкретні шляхи підвищення їх майстерності. Система вимог, що ставиться до оцінки педагогічних явищ і процесів, формується в наукових працях Л. Білоусової [3], О. Войченка [4], О. Колгатіна [5] та ін. Спираючись на положення, обґрунтовані в працях зазначимо, що в процесі діагностики професійної компетентності офіцерів-прикордонників необхідно уникати суб'єктивності в оцінках і дотримуватись вимог до осіб, які здійснюють діагностику, і повинні володіти високим рівнем професіоналізму. Цим вимогам відповідає метод експертної оцінки.

З позиції В. Черепанова – це метод організації роботи з експертами. Застосовуючи метод експертної оцінки для діагностики рівнів професійної компетентності офіцерів-прикордонників, розраховуємо отримати від експертів оцінку кожного її компонента, за допомогою

якої можна буде оцінити стан професійної компетентності військово-службовців. У процесі роботи експертів потрібно сформувавши спільну думку про розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників, труднощі і суперечності в цьому процесі, а також виробити рекомендації щодо організації їх самоосвіти та безперервного розвитку [6].

Результати педагогічних досліджень повинні бути виміряні і виражені в кількісних показниках. Тому важливо не тільки з'ясувати, чи володіє майбутній офіцер-прикордонник таким особистісним утворенням, як професійна компетентність, а й показати, як вона розвинена. Для управління навчальним процесом курсантів із використанням технологій ДН необхідна рівнева диференціація розвитку професійної компетентності курсантів. Виявлені критерії і показники дозволили охарактеризувати рівні сформованості професійної компетентності. Оцінку здійснювали відповідно до виявлених під час теоретико-методологічного аналізу показників [8].

Обґрунтуємо більш детально отримані результати експериментального дослідження. Оцінювання мотиваційно-ціннісного компоненту сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників проводилося на основі методу анкетування, метою якого було виявлення аксеологічних інваріантів і професійних позицій курсантів факультетів “Охорони та захисту державного кордону”, “Правоохоронної діяльності та правознавства”, “Іноземних мов та гуманітарних дисциплін” та “Інженерно-технічному”, які навчалися за допомогою технологій ДН. Проаналізуємо найбільш вагомні результати анкети, зокрема відповіді на такі питання:

1. Яким навчально-методичним матеріалам Ви надаєте перевагу – електронним чи друкованим?

2. Чи вважаєте Ви важливим для виконання завдань ОСД застосування в освітньому процесі новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій (наприклад “Гарт” – інформаційно-телекомунікаційна система ДПСУ)?

3. Чи задовольняє Вас зміст і якість підготовки до майбутньої професійної діяльності у НАДПСУ?

4. Які основні напрями вдосконалення змісту підготовки, на Вашу думку, можна застосувати для покращення професійної майстерності майбутніх офіцерів-прикордонників?

5. Яка предметна частина (цикл) повинна бути першочерговою у НАДПСУ для підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності?

6. Розташуйте інформаційні технології, які використовуються у процесі фахової підготовки прикордонників, за ступенем складності, враховуючи принципи послідовності та наступності: програми курсів ДН; онлайн-словники; соціальні мережі; рубрикатори; програми для віртуального спілкування; блоги; вікі; сервіси спільного пошуку інформації; інструменти для створення та редагування документів, презентацій, діаграм зв'язків тощо; інструменти для створення веб-сторінок; сервіси для спільного зберігання та обміну мультимедійними файлами?

7. Чи знадобляться Вам знання та вміння працювати із засобами ДН у Вашій майбутній професійній діяльності (платформи ДН, електронні підручники тощо)?

8. Яку роль відіграють ІТ під час вивчення іноземної мови?

9. Чи вважаєте Ви ефективним вивчення за допомогою технологій та засобів ДН дисциплін циклів (природничо-наукової та фундаментальної підготовки; гуманітарної та соціально-економічної підготовки) “Іноземна мова за професійним спрямуванням”, “Інформаційні технології у перекладацькій діяльності”, “Спеціальний переклад”, “Інформатика”, “Політологія”, “Історія війн, конфліктів та охорони державного кордону”?

10. Чи можна вивчити іноземну мову в умовах дистанційного навчання?

11. Чи маєте Ви бажання підвищити свій рівень знань з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (“Радіаційний, хімічний, біологічний захист підрозділів”, “Загальна тактика”, “Охорона державного кордону прикордонним підрозділом”, “Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон”) за допомогою технологій ДН?

12. Чи покращилася підготовка курсантів на основі сучасних інформаційних і дистанційних технологій навчання?

13. Чи будете Ви в подальшій професійній діяльності використовувати засоби та технології ДН?

Оцінка рівня мотивації проводилася за п'ятибальною шкалою (від 1 до 5 балів), де 5 балів – еталонний рівень, потреба якісно виконувати професійну діяльність, використовуючи сучасні ІТ і технології ДН, прояв значного інтересу до використання засобів ДН; 1 бал – відсутність бажання використовувати засоби ДН, що свідчить про несформованість мотивації. Аналіз результатів анкетування свідчить, що абсолютна більшість майбутніх офіцерів-прикордонників (86%) бажають підвищити свій рівень знань з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (“Радіаційний, хімічний, біологічний захист підрозділів”, “Загальна тактика”, “Охорона державного кордону прикордонним підрозділом”, “Служба прикордонних нарядів у пунктах пропуску через державний кордон”) за допомогою технологій ДН. Про високий рівень мотивації щодо розвитку професійної компетентності свідчить те, що 71 % курсантів хочуть використовувати знання та вміння працювати з ІТ та засобами ДН у майбутній професійній діяльності, 61 % – відчують необхідність у професійному самовдосконаленні. Однак, 17 % майбутніх офіцерів-прикордонників вказують на труднощі при роботі з технологіями та засобами ДН та не можуть в повному обсязі застосувати набуті раніше знання, вміння і навички.

Індивідуальний рівень мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників оцінювався так: високий рівень – 21–25 балів, середній – 17–20, низький – 13–16. Наприклад, у курсантів, які мають високий рівень мотивації, переважали пізнавальні та професійні мотиви; вони добре розуміли значення технологій і засобів ДН для подальшої професійної діяльності та вивчення дисциплін циклів (природничо-наукової та фундаментальної підготовки; гуманітарної та соціально-економічної підготовки) “Іноземна мова за професійним спрямуванням”, “Інформаційні технології у перекладацькій діяльності”, “Спеціальний переклад”, “Інформатика”, “Політологія”, “Історія війн, конфліктів та охорони державного кордону” та ін. У курсантів, які мають середній

рівень, переважали особистісні мотиви, пізнавальні та професійні мотиви розвинуті не повною мірою; такі курсанти не завжди розуміли значення технологій ДН у подальшій професійній діяльності. У майбутніх офіцерів-прикордонників, які мають низький рівень мотивації, пізнавальні та професійні мотиви розвинуті недостатньо; вони не повною мірою розуміли значення технологій ДН під час подальшого професійного становлення.

У процесі дослідження виявлено також результати рівнів сформованості комунікативно-культурологічного та когнітивно-поведінкового компонентів професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на початок експерименту. Характеризуючи показники цих компонентів (обсяг та якість засвоєння фахових знань засобами ДН з професійно-орієнтованих дисциплін), оцінку рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників проводили за кредитно-модульною системою організації навчального процесу. Проведено підсумкове оцінювання рівня засвоєння фахових знань в офіцерів-прикордонників відповідно до трирівневої системи критеріїв. Високий рівень засвоєння знань продемонстрували 24 % майбутніх офіцерів-прикордонників, 37 % – середній рівень, 39 % – низький.

Оцінювання глибини і міцності засвоєння фахових знань з різних напрямів професійної діяльності (правових, тактичних, етичних, комунікативних, технічних) засобами ДН здійснювалось методом тестування, що проводився з місячним інтервалом для визначення залишкових знань. Середній бал за результатами підсумкового контролю склав 39 балів, а за результатами проміжного контролю – 38. Після обробки оцінок за окремими показниками було визначено рівні сформованості когнітивно-поведінкового компонента. Якщо за кожним показником високий рівень у курсантів відсутній, то середній і низький рівні в них приблизно однакові.

Розглядаючи операційно-діяльнісний компонент, зазначимо, що в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) [7] випускника академії ДПСУ представлено: професійне призначення та умови використання випускників за спеціальністю; місце фахівця в структурі ДПСУ; освітні та кваліфікаційні вимоги до випускників НАДПСУ у

вигляді переліку здатностей та вмій вирішувати типові завдання діяльності; відображення цілей вищої освіти та професійної підготовки; конкретизація системи службових функцій і типових завдань діяльності й вмій, необхідних для їх реалізації; встановлення вимог до компетентності інших соціально важливих якостей фахівця, а також до атестації освітньої та професійної підготовки випускника академії; вимоги до атестації якості освітньої та професійної підготовки випускників НАДПСУ. Відповідно до зазначених знань у майбутніх офіцерів ДПСУ під час навчання формуються спеціальні вміння та вдосконалюються спеціальні навички.

Оцінювання рівнів сформованості технологічного компонента професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників показало, що на початок експерименту курсанти одержували низькі й середні бали. Після оцінювання підготовленості курсантів до майбутньої професійної діяльності за показниками технологічного компонента було визначено рівні його сформованості. Відповідаючи на запитання анкети “Як Ви розумієте доцільність використання технологій ДН у професійній підготовці”, курсанти виділяють різні ознаки-характеристики. Одні вважають, що така підготовка повинна бути спрямована на формування професійних умінь, зокрема таких: вибирати, обґрунтовувати та максимально використовувати ІТ та технології ДН у професійній діяльності (16 %); здійснювати керування освітнім процесом (матеріалом) з метою його логічної побудови для підвищення ефективності засвоєння (18 %); проводити діагностування, моделювання, прогнозування та вдосконалення освітнього процесу, використовуючи засоби ДН (34 %). Інша частина курсантів (32 %) вважає, що доцільність професійної підготовки з використанням технологій ДН зводиться до досягнення успіху та уміння працювати з різноманітними джерелами інформації та здійснювати її порівняння, узагальнення, алгоритмізацію (структурування), систематизацію.

Результати діагностики технологічного компонента є підтвердженням того, що на початок експерименту високий рівень склав 6 % курсантів, середній – 43,0 %, низький – 51 % відповідно.

Висновки. Результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів прикордонників. Вони (результати) вказують на необхідність розробки ефективної системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, зокрема дистанційних.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі є удосконалення методики викладання спеціальних дисциплін на основі використання технологій ДН.

Список використаних джерел

1. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : [монографія] / Мельничук І. М. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
2. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
3. Білоусова Л. І. Методика обробки та інтерпретації результатів педагогічної діагностики / Л. І. Білоусова, О. Г. Колгатін // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2003. – № 8. – С. 28–31.
4. Войченко О. П. Розробка системи інтерактивного контролю знань [Текст] / О. П. Войченко // Інформатика. – 2006. – №48(387). – С. 16–21.
5. Колгатін О. Г. Дидактичні вимоги до засобів автоматизованої педагогічної діагностики / О. Г. Колгатін // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : збірник наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова та проф. О. М. Микитюка / ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2007. – Вип. 27. – С. 65–74.
6. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях [Монография] / В. С. Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.
7. Освітньо-кваліфікаційна характеристика на випускника Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького / НАДПСУ. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2003. – 36 с.
8. Блощинський І. Г. Критерії та показники компонентів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання / І. Г. Блощинський // Щомісячний науково-педагогічний журнал “Молодь і ринок”

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
Вип. 7(126). – 2015. – С. 77–82.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Яремчук І. А.

Стаття надійшла до редакції 3.12.2015

Блощинский И. Г. Состояние сформированности профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе специальной подготовки с использованием технологий дистанционного обучения

В статье обосновано состояние сформированности профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе специальной подготовке с использованием технологий дистанционного обучения. Представленные автором результаты констатирующего эксперимента показали недостаточный уровень сформированности профессиональной компетентности будущих офицеров пограничников и указывают на необходимость разработки эффективной системы подготовки будущих офицеров-пограничников в условиях использования информационно-телекоммуникационных технологий, в частности дистанционных.

Ключевые слова: *будущий офицер-пограничник, состояние сформированности, профессиональная компетентность, технологии дистанционного обучения.*

Bloshchynskyi I. H. State of future borderguard officers' professional competence formation during special training with the usage of distance learning technologies

The article substantiates the state of future borderguard officers' professional competence formation during their training with the usage of distance learning technologies according to the components (motivation-axiological, communicative-cultural, cognitive-behavioral, activity – operational, technological), their criteria, indicators and levels.

Evaluation of motivation-axiological component of future borderguard officers' professional competence formation was conducted on the basis of

questionnaires, which were aimed to identify axiological invariants and professional positions of cadets who used distance learning technologies while training at faculties “State border security and protection”, “Law studies and law enforcement activities”, “Foreign languages and humanities” and “Engineering and technology”. The high level of motivation as for the professional competence development was demonstrated by the fact that 71% of cadets intend to use the knowledge and ability to work with informational and distance learning technologies in their future careers, 61% feel the need for professional improvement. However, 17% of cadets point out to the difficulty in working with technologies and means of distance learning and can not fully apply previously acquired knowledge and skills.

The study results also revealed the levels of communicative-cultural and cognitive-behavioral components of future borderguard officers’ professional competence formation at the beginning of the experiment. Characterising the indicators of these components (the amount and quality of mastering knowledge by distance learning means on profession-oriented disciplines), assessment of the levels of future borderguard officers’ professional competence formation was conducted in the context of credit-modular system of educational process organization. A final evaluation of cadets mastering professional knowledge was performed according to three-level system of criteria. The high level of mastering professional knowledge was presented by 24% of cadets, 37% – average level, 39% – low level.

Considering activity – operational and technological components of future borderguard officers’ professional competence formation it was cleared up that training should be directed to the formation of professional skills, namely: to select, substantiate and use informational and distance learning technologies in professional activities (16%); to manage educational process (material) to its logical presentation for enhancing its mastering (18%); to conduct diagnostics, simulation, prediction and improvement of the educational process using distance learning means (34%). The rest of the cadets (32%) believes that the necessity of training with the usage of distance learning technologies reduced to succeed and ability to work with various information sources and make its comparison, generalization, algorithmization

(structuring), systematization. The diagnostic results of technology component confirms that at the beginning of the experiment the cadets high level was 6%, average 43.0%, a low level was 51% respectively.

The presented by author initial experiment results showed insufficient formation of professional competence of future borderguard officers' and point to the need to develop an effective system of cadets training in the conditions of using information and telecommunicational technologies, namely distance learning.

Keywords: *future borderguard officer, state of formation, professional competence, distance learning technologies.*